

Bacheloroppgave

VPL05 Vernepleie

ADHD og faktorer for godt læringsmiljø

ADHD and factors for good learning environment

Kvande, Jorunn Merete Solhaug

Totalt antall sider inkludert forsiden: 40

Molde, 25.05.2016

Høgskolen i Molde
Vitenskapelig høyskole i logistikk

Obligatorisk egenerklæring/gruppeerklæring

Den enkelte student er selv ansvarlig for å sette seg inn i hva som er lovlige hjelpemidler, retningslinjer for bruk av disse og regler om kildebruk. Erklæringen skal bevisstgjøre studentene på deres ansvar og hvilke konsekvenser fusk kan medføre. Manglende erklæring fritar ikke studentene fra sitt ansvar.

Du/dere fyller ut erklæringen ved å klikke i ruten til høyre for den enkelte del 1-6:		
1.	Jeg/vi erklærer herved at min/vår besvarelse er mitt/vårt eget arbeid, og at jeg/vi ikke har brukt andre kilder eller har mottatt annen hjelp enn det som er nevnt i besvarelsen.	☒
2.	Jeg/vi erklærer videre at denne besvarelsen: <ul style="list-style-type: none">• ikke har vært brukt til annen eksamen ved annen avdeling/universitet/høgskole innenlands eller utenlands.• ikke refererer til andres arbeid uten at det er oppgitt.• ikke refererer til eget tidligere arbeid uten at det er oppgitt.• har alle referansene oppgitt i litteraturlisten.• ikke er en kopi, duplikat eller avskrift av andres arbeid eller besvarelse.	☒
3.	Jeg/vi er kjent med at brudd på ovennevnte er å betrakte som fusk og kan medføre annullering av eksamen og utestengelse fra universiteter og høgskoler i Norge, jf. Universitets- og høgskoleloven §§4-7 og 4-8 og Forskrift om eksamen §§14 og 15.	☒
4.	Jeg/vi er kjent med at alle innleverte oppgaver kan bli plagiatkontrollert i Ephorus, se Retningslinjer for elektronisk innlevering og publisering av studiepoenggivende studentoppgaver	☒
5.	Jeg/vi er kjent med at høgskolen vil behandle alle saker hvor det forligger mistanke om fusk etter høgskolens retningslinjer for behandling av saker om fusk	☒
6.	Jeg/vi har satt oss inn i regler og retningslinjer i bruk av kilder og referanser på biblioteket sine nettsider	☒

Publiseringsavtale

Studiepoeng: 15

Veileder: Randi Gunnerød

Fullmakt til elektronisk publisering av oppgaven

Forfatter(ne) har opphavsrett til oppgaven. Det betyr blant annet enerett til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten (Åndsverkloven. §2).

Alle oppgaver som fyller kriteriene vil bli registrert og publisert i Brage HiM med forfatter(ne)s godkjennelse.

Oppgaver som er unntatt offentlighet eller båndlagt vil ikke bli publisert.

Jeg/vi gir herved Høgskolen i Molde en vederlagsfri rett til å gjøre oppgaven tilgjengelig for elektronisk publisering:

☒ ja ☐ nei

Er oppgaven båndlagt (konfidensiell)?

☐ ja ☒ nei

(Båndleggingsavtale må fylles ut)

- Hvis ja:

Kan oppgaven publiseres når båndleggingsperioden er over?

☐ ja ☐ nei

Er oppgaven unntatt offentlighet?

☐ ja ☒ nei

(inneholder taushetsbelagt informasjon. Jfr. Offl. §13/Fvl. §13)

Dato: 25.05.2016

Antall ord: 10645

Forord

En sjel så urolig og handlingsløs.

En kropp så energisk og rastløs.

Ingenting kan vare lenge, orker ikke å tenke.

Alle tanker inni hodet er bare tull, alle toner utenfor er et vanvittig surr.

Hva skal jeg gjøre? Begynne å brøle?

Tøff, hard og uredde jente, med bein i nesa som tåler alt. Det er "jeg" i andres øyne.

Men innerst i min tunge kropp, fylt av svik, latter og sorg, er jeg den mest følsomme og såreste person i verdens borg.

Tenke uten å handle, blir lurt av andre.

Fettceller mangler, konsentrasjonen rangler..

Hva kan jeg gjøre? Ingen vil høre..

Jeg har lest, sett og hørt om det. Alt er så likt, men ingen oppdager det.

Bare en liten en, så skal du få se, en personlighet fra en dyp, urolig og følsom kvinne, forvandles til et avslappa, uimotståelig og forståelig sinne.

Forfatter: Anonym (2005).

Sammendrag

I arbeidet med denne bacheloroppgaven har jeg drøftet rundt problemstillingen *"Hvilke faktorer er viktige for et godt læringsmiljø for barn med ADHD?"*. Jeg har også en underproblemstilling som jeg belyser i oppgaven, med følgende spørsmål: *"Hvordan kan vernepleiefaglig kompetanse være viktig i tilretteleggingen av læringsmiljøet?"*. Formålet med oppgaven har vært å fordype meg i et tema som jeg synes er veldig interessant og spennende, og som jeg ønsker å lære mer om. Jeg ønsker også å finne ut av hva jeg som vernepleier kan bidra med for at læringsmiljøet skal oppleves som godt for elever med ADHD. Det jeg har fokusert på i oppgaven er begrepene læringsmiljø, ADHD og vernepleiefaglig kompetanse. Jeg har redegjort for begrepene og funnet litteratur på hva som anses som et godt læringsmiljø. Jeg har også fordypet meg i teori om diagnosen ADHD. Videre har jeg kommet frem til faktorer som vil kunne være viktige for et godt læringsmiljø for barn med ADHD. Har også trukket frem hvordan vernepleiefaglig kompetanse kan være til nytte i tilrettelegging av læringsmiljøet, og drøftet rundt dette. Oppgaven er basert på litteraturstudie som metode. Jeg har brukt mye bøker, hefter, artikler og forskningsartikler for å belyse problemstillingen og temaets viktighet. Resultater tilsier at det er mye som kan gjøres for at læringsmiljøet skal være godt, men at det vil være individuelle forskjeller på hva som oppleves som godt læringsmiljø – og dette er hensyn som må tas når en skal tilrettelegge læringsmiljøet.

Innhold

1.0 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema	3
1.2 Hvorfor er temaet relevant?	3
1.3 Oppgavens disposisjon	4
2.0 Problemstilling	5
2.1 Begrunnelse for avgrensing av oppgaven	5
2.2 Definisjon av begreper i problemstillingen	6
2.2.1 Læringsmiljø	6
2.2.2 ADHD	6
2.2.3 Hyperaktivitet	6
2.2.4 Impulsivitet	6
2.2.5 Uoppmerksomhet	7
2.2.6 Vernepleiefaglig kompetanse	7
2.2.7 Tilrettelegging	7
3.0 Forforståelse	8
4.0 Metode	9
4.1 Vitenskapsteori	9
4.2 Validitet og reliabilitet	10
4.2.1 Litteratursøk	10
4.2.2 Kildekritikk	11
4.3 Bruk av litteraturen i oppgaven	11
5.0 Teorikapittel og drøfting	13
5.1 Læringsmiljø og ADHD	13
5.2 Faktorer	16
5.2.1 Struktur og forutsigbarhet	16
5.2.2 Samarbeid mellom skole og hjem	18
5.2.3 Plassering	21
5.2.4 Beskjeder	22
5.3 Vernepleiefaglig kompetanse ved tilrettelegging	24
6.0 Avslutning	28
Litteraturliste	30
Vedlegg – Vernepleierens arbeidsmodell	34

1.0 Innledning

Temaet for denne oppgaven er barn med diagnosen Attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) i barneskolen. Det som driver meg til å skrive om dette temaet er at jeg har stor interesse for barn og utfordrende atferd. Valget falt på ADHD fordi jeg fikk oppleve elever med ADHD i en barneskole som jeg var i fordypningspraksis ved, og syns dette var veldig interessant. I tillegg har jeg en venninne med ADHD, og har dermed en del personlige erfaringer med diagnosen. Jeg syns dette er et spennende tema som jeg ønsker å lære mer om, og håper å finne faktorer som vil kunne være med på å bedre læringsmiljøet for disse elevene.

I denne bacheloroppgaven vil jeg se nærmere på hva som er viktig for et godt læringsmiljø for barn med ADHD i barneskolen. I løpet av vernepleierutdanningen så lærer vi mye om det å tilrettelegge for ulike mennesker med ulik problematikk, slik at de kan få en bedre hverdag. Jeg ønsker å se på barn med diagnosen ADHD fordi jeg syns det er et veldig spennende område som jeg både har litt forkunnskaper om, og har sett og hørt mye om i media. Jeg tenker det er viktig å ha kunnskap om diagnosen, og hvordan en kan tilrettelegge læringsmiljøet slik at en best mulig kan ivareta disse elevene. Det er viktig at disse elevene skal få et like godt utbytte av skolehverdagen som alle andre barn.

I følge Zeiner (2004) så har ADHD vært et begrep i flere tiår, og i en artikkel fra 1899 ble barna fremstilt som hyperaktive, impulsive, reagerte på stimuli og overfølsomme, hvor årsaken ble antatt at hjernehalvdelen for aktivitet var svekket. I 1902 ble barna karakterisert med rastløshet, hyperaktivitet og konsentrasjonsvansker rundt oppgaver. I 1987 kom uttrykksmåten "Attention Deficit Hyperactivity Disorder" (ADHD), hvor en måtte ha åtte av fjorten symptomer av hyperaktivitet, impulsivitet og dårlig konsentrasjon for å få diagnosen (Zeiner, 2004).

Det er også mye i samfunnsdebatten om ADHD faktisk er en diagnose, eller om det er samfunnet og miljøet som har skapt denne diagnosen. Noen mener ADHD kan være en valid diagnose, men at den i sin natur er skapt av samfunn og miljø (DeGrandpre, 1998). Flere forskere er skeptisk til at diagnosen ADHD overhodet finnes, og drøfter mulighetene av at ADHD er et samfunnsskapt fenomen som er sosiokulturelt betinget, ut fra at samfunnet ikke klarer å tilpasse seg en normalvariasjon av befolkningen (Larsen, 2008). Diller (1998) skriver at medisinerings av ADHD er en konsekvens av et samfunn der alle

skal være glade og suksessfulle. Et samfunn hvor kosmetisk farmakologi er et akseptert virkemiddel for å oppnå lykke og suksess. I et kosmetisk farmakologiparadigme beskrives det at ADHD medikamenter ofte kun skrives ut med et mål om at barn skal øke sine skoleprestasjoner (Diller, 1998). I nyere samfunnsdebatter kan en lese om at ADHD i dag anses som en faktisk diagnose, men at det er nødvendig med en grundig kartlegging av helhetssituasjonen for å sette diagnosen.

Jeg tenker at vernepleierens kompetanse vil være svært relevant i arbeid med barn med diagnosen ADHD i barneskolen. Fellesorganisasjonen (A, 2008) nevner at som vernepleier så har en god kompetanse om målrettet miljøarbeid, og mennesker med ulike behov og vansker kan dra nytte av den kompetansen som vi har. Enten en har psykiske, fysiske og/eller sosiale vansker. Vi er gode på å ta utgangspunkt i ressursene til den enkelte for å kunne tilrettelegge for utvikling, forebygge funksjonssvikt og fremme økt livskvalitet (Fellesorganisasjonen A, 2008). Vi er altså gode på å tilrettelegge og systematisere ulike faktorer i miljøet rundt den enkelte for å skape trygghet og variasjon, og det tenker jeg vil være svært relevant i skolen og som mange vil ha god nytte av. Som vernepleier kan jeg bruke ferdigheter og kompetanse som jeg har innenfor miljøarbeid for å bistå elever med ADHD og avlaste læreren. På bakgrunn av vernepleiefaglig tenkning og kompetanse kan vi bidra i arbeidet med tilpasset opplæring. Det står også oppført i lovverk at opplæringen skal tilpasses den enkelte elev. I Opplæringslova § 1-3 (2015) står det at opplæringen skal tilpasses evnene og forutsetningene til den enkelte eleven (Ibid). Et virkemiddel for læring er tilpasset opplæring, undervisning skal tilpasses den enkelte elevs forutsetninger og ikke ligge over elevenes yteevne. En skal kunne møte realistiske utfordringer og krav en kan strekke seg mot, og som en kan mestre alene eller sammen med andre i arbeidet med de ulike fagene elevene skal igjennom (Kunnskapsdepartementet, 2006-2007). Evaluering er også en vesentlig del av vernepleierens arbeid, både under og i etterkant av tiltaksarbeid. Særlig vil den kompetansen være nyttig i opplæring av elever både i grupper, og én til én forhold. Kompetanse innenfor tilrettelegging og endring av rammebetingelser, vil kunne være et godt supplement til lærere i undervisning i større grupper. Vernepleieren vil kunne bidra til å tilrettelegge læringsmiljøet på en måte som vil kunne optimalisere læringsbetingelsene, både for elev og lærer (Fellesorganisasjonen B, 2008).

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Når det kommer til å skrive en bacheloroppgave så står vi ganske fritt til valg av tema. Jeg var veldig tidlig bestemt på at jeg hadde lyst til å skrive om utfordringer rundt atferd hos barn i skole. Jeg har alltid hatt en interesse for å arbeide med barn, og da spesielt i barneskole-alder, og spesielt de elevene som måtte ha et ekstra behov for tilrettelegging. Jeg valgte å ha fordypningspraksis på 11 uker på en barneskole, og møtte flere elever med diagnosen ADHD blant annet. Fikk sett at det er et stort behov for å tilrettelegge læringsmiljøet for disse elevene, og at det til tider kan være vanskelig for en lærer alene å fokusere på hele klassen, samtidig som enkelte elever trenger mer støtte. På bakgrunn av dette falt mitt valg om tema på barn i barneskolen med ADHD. I tillegg til egne erfaringer så har jeg også gjennom studietiden tilegnet meg en teoretisk forståelse om diagnosen ADHD. I denne oppgaven så ønsker jeg å se på hva jeg som vernepleier kan bidra med for at disse elevene skal oppleve et godt læringsmiljø, og hvilke faktorer som påvirker læringsmiljøet. Hensikten med oppgaven er at jeg skal lære mer om et område som interesserer meg, og som jeg kanskje er så heldig og får jobbe innenfor en gang.

1.2 Hvorfor er temaet relevant?

Som vernepleier kan en jobbe med mennesker med ulike behov, alt fra mennesker med ulike funksjonsvansker, både psykiske, fysiske og/eller sosiale. Vernepleieren er kanskje mest kjent for å jobbe med mennesker med utviklingshemming, men vernepleiere kan også jobbe i skolen blant annet. Vernepleieren kan jobbe med elever i skolen med spesielle behov, og da for eksempel elever med diagnosen ADHD. ADHD Norge (A, 2016) belyser at ADHD står for Attention Deficit Hyperactivity Disorder, og er en diagnose som mest sannsynlig er medfødt. ADHD er ikke en hjerneskade, men skyldes at hjernen har problemer med å overføre signalstoffer i hjernen. Konsentrasjonsproblemer, oppmerksomhetsvansker, at man er hyperaktiv og impulsiv er hovedsymptomer på ADHD. Det varierer fra person til person hvilke ADHD – symptomer man har. Det er ca. 5% av barn og unge under 18 år som har ADHD, og i gjennomsnitt vil det si én eller to i hver skoleklasse (ADHD Norge A, 2016). Ut i fra dette så kan en se at mitt valg av tema er svært relevant og aktuelt, og at det da også vil være viktig å se på hva som kan føre til at disse elevene opplever et godt læringsmiljø. Som vernepleier i skolen så kan kompetanse innenfor miljøarbeid komme nyttig med, og en kan på denne måten være med på å tilrettelegge for elever med ADHD. Jeg tenker at en vernepleier i skolen vil i enkelte

tilfeller kunne utfylle læreren på en god måte, slik at en får tilrettelagt læringsmiljøet i klasserommet, slik at elever med ADHD kan trives og lære i skolesituasjonen.

1.3 Oppgavens disposisjon

Som forord valgte jeg å starte med et dikt. Jeg syns diktet passet godt til temaet, og at det ville gi oppgaven en fin begynnelse.

Først i denne oppgaven så vil jeg presentere problemstillingen min, og begrunnelse for avgrensning av oppgaven. Videre så definerer jeg begreper som er i problemstillingen, ADHD, læringsmiljø, vernepleiefaglig kompetanse og tilrettelegging. Deretter skal jeg fortelle om min for forståelse til temaet, før jeg kommer inn på metodekapittelet. I metodekapittelet skal vi se på metoden jeg har valgt, vitenskapsteori, validitet og reliabilitet i forhold til kildene som jeg har brukt. Jeg skal også fortelle litt om bruk av litteratur i oppgaven før vi går videre til teori – og drøftingskapittelet. Teori og drøfting har jeg valgt å slå sammen. I teori – og drøftingskapittelet starter jeg med å fortelle om læringsmiljø og ADHD, før jeg legger frem ulike faktorer som vil være viktige for et godt læringsmiljø for barn med ADHD. Til slutt trekker jeg inn hvordan den vernepleiefaglige kompetansen kan være viktig i tilretteleggingen av læringsmiljøet. Og helt til slutt i oppgaven har jeg en avslutning, med refleksjon rundt mine hovedfunn.

2.0 Problemstilling

Min problemstilling er slik:

- Hvilke faktorer er viktige for et godt læringsmiljø for barn med ADHD?

I tillegg til denne problemstillingen vil jeg se på hvordan en vernepleieres kompetanse vil kunne komme til nytte ved tilrettelegging av læringsmiljøet, med følgende spørsmål:

- Hvordan kan vernepleiefaglig kompetanse være viktig i tilretteleggingen av læringsmiljøet?

Jeg vil se på hvilke faktorer som er viktige for et godt læringsmiljø for barn i barneskolen med diagnosen ADHD. Problemstillingen min åpner for å kunne skrive om mye, og jeg vil kunne få en bredde i drøftingen, derav denne problemstillingen. Underspørsmålet vil jeg også belyse i drøftingen, ut i fra teori og egne erfaringer.

2.1 Begrunnelse for avgrensing av oppgaven

Ved å velge ordet faktorer så åpner det opp muligheter for en bredere drøfting, dette er ønskelig for å kunne dra inn en del faktorer. Læringsmiljø kan innebære flere sider, og for å avgrense så ønsker jeg å se på de ytre faktorene av læringsmiljøet til barn i barneskolen. Grunnen til at jeg velger å forholde meg til barn i barneskolen er at jeg var ute i skolepraksis på en barneskole, og har dermed erfaringer jeg kan trekke inn. Jeg ønsket også å ha med et underspørsmål til problemstillingen, hvor jeg får mulighet til å knytte den vernepleiefaglig kompetansen til de faktorene som er viktige for godt læringsmiljø. Andre profesjoner som for eksempel lærerne selv kan også selvfølgelig jobbe med tilrettelegging av læringsmiljøet, som en vernepleier også kan. Men jeg synes det er viktig å ha med om den vernepleiefaglige kompetansen for å belyse hva vi kan bidra med, ut i fra vår kompetanse. En lærer og en vernepleier har tross alt ulik kompetanse.

2.2 Definisjon av begreper i problemstillingen

2.2.1 Læringsmiljø

”Med læringsmiljø mener vi de samlede kulturelle, relasjonelle og fysiske forholdene på skolen som har betydning for elevenes læring, helse og trivsel” (Utdanningsdirektoratet A, 2011).

Godt læringsmiljø er en rettighet som alle elever har, og som er en forutsetning for god læring. Alle faktorer som kan påvirke elevers læring er det læringsmiljøet består av (Utdanningsdirektoratet A, 2011). Det fins nok mange ulike syn på hva som defineres som et godt læringsmiljø, men det overordnede målet er at alle elever skal ha det bra på skolen.

2.2.2 ADHD

ADHD er en forkortelse for Attention Deficit Hyperactivity Disorder. Direkte oversatt betyr ADHD oppmerksomhetsmangel/hyperaktivitetsforstyrrelse. I faglitteratur er tilstanden beskrevet med vansker og forstyrrelser på områdene oppmerksomhet, impulsivitet og hyperaktivitet (Bastian og Egge, 2013: 11).

Siden uoppmerksomhet, impulsivitet og hyperaktivitet er kjernesymptomer på ADHD, vil jeg kort forklare hva de tre symptomene innebærer.

2.2.3 Hyperaktivitet

Aktivitetsnivået er mye høyere enn det som er vanlig for alderen. Et kjennetegn ved hyperaktivitet er kroppslig uro, man beveger seg mye rundt omkring og fikler med ting. Det er vanlig at det er generelt høy motorisk aktivitet, men også perioder med normal aktivitet (ADHD Norge B, 2016).

2.2.4 Impulsivitet

Nedsatt evne til å tenke seg om før en sier eller gjør noe. Personen kan ha lett for å avbryte eller forstyrre andre. Kan også ha vansker med å vente på tur (Ibid).

2.2.5 Uoppmerksomhet

Innebærer å ha store konsentrasjonsproblemer. Ofte vansker med å gjennomføre oppgaver, og organisere aktiviteter. Arbeider ofte sent, dagdrømmer mye og sliter med å holde fokus. Ofte at en starter på en ny oppgave uten å ha fullført den forrige (ADHD Norge B, 2016)

2.2.6 Vernepleiefaglig kompetanse

I følge Skau (2011) består en profesjonell kompetanse av teoretisk og personlig kompetanse, i tillegg til yrkesspesifikke ferdigheter (Ibid). I min oppgave tar jeg utgangspunkt i teoretisk kompetanse og yrkesspesifikke ferdigheter, da disse representerer den faglige kompetansen vernepleiere har, uavhengig av personlighet.

2.2.7 Tilrettelegging

”Med tilrettelegging menes det å endre krav og rammebetingelser for at personen det gjelder skal mestre en aktivitet bedre” (Tuntland, 2011, s. 155).

Ved miljøarbeid innebærer en stor del tilrettelegging, og er noe som vernepleiere kan mye om. I følge Tuntland (2011) så handler tilrettelegging om tiltak som skal gjøre det enklere for tjenestemottaker å utføre en aktivitet, for eksempel (Ibid).

3.0 Forforståelse

Forforståelse er den ryggsekk vi bringer med oss... Innholdet i denne ryggsekken påvirker hele veien måten vi samler og leser våre data... Denne bagasjen består av erfaringer, hypoteser, faglig perspektiv og av den teoretiske referanserammen som vi har... (Malterud, 1996: 43, sitert i Linde og Nordlund, 2011: 109).

Det er ganske mange barn som har diagnosen ADHD, og det vil også bli flere. Jeg tenker derfor at det er veldig viktig å ha kunnskaper på dette området, for å kunne vite hvilke faktorer som er viktige for at disse elevene skal oppleve et godt læringsmiljø på skolen. Jeg har blant annet sett i praksis at konsentrasjonsvansker kan være vanskelig å takle i ulike undervisningssituasjoner, for eksempel at det er vanskelig for disse elevene å holde på konsentrasjonen når undervisningen er lite strukturert. Jeg syns også det er viktig å huske på at selv om mange har diagnosen ADHD, så trenger det ikke være/oppleves likt for alle barn, og at hva som oppleves som et godt læringsmiljø vil være individuelt. Gjennom arbeidet med denne oppgaven håper jeg å få et innblikk i hva som påvirker læringsmiljøet, og hva jeg som vernepleier kan bidra med. Jeg har litt kunnskap om ADHD fra før, og har tilegnet meg erfaringer i møte med mennesker med denne diagnosen i ulike praksisperioder. Jeg har også fått inntrykk av at elever med ADHD er ressursterke, men at diagnosen ofte blir stemplet som problematferd fordi omgivelsene i rundt ikke har nok kunnskaper om diagnosen. Ved å ta i betraktning de faktorene som er viktig for et godt læringsmiljø så tror jeg at det ville kunne bedret skolehverdagen ved bedre læringsutbytte og mindre stigmatisering. Jeg har også sett og lest mye om ADHD diagnosen i ulike media. I samfunnsdebatten kan en både se og lese mye om dette temaet, og at mange stemples med diagnosen ADHD, uten nødvendigvis å ha det. Det diskuteres også rundt om ADHD er ”in” i vår tid. Uro og konsentrasjonsvansker trenger ikke være uvanlig hos barn, og det er ikke riktig å sette en ADHD diagnose på alle barn fordi om en mistenker det. Jeg husker også fra da jeg selv gikk på barneskolen at ADHD ble brukt som et skjellsord, og om det var noen som var litt mer aktiv og urolig i timene så ble de personene stemplet med ADHD betegnelsen av andre elever. Det at det fins så mange ulike debatter om temaet i samfunnet, gjør at dette også blir mer spennende å skulle jobbe med, og tenker derfor at en må gjøre kritiske vurderinger rundt det en leser og ser. ADHD diagnosen kan innebære mange forskjellige symptomer, men de som er mest kjent for meg, og som er det første jeg tenker på når jeg hører ADHD er at de har vanskelig for å konsentrere seg, og at de kan oppleves som urolige.

4.0 Metode

I arbeidet med denne oppgaven har jeg valgt å bruke metoden litteraturstudie. Ved å bruke denne metoden så kan jeg sammenligne litteratur, og drøfte rundt de ulike funnene. I tillegg til å belyse problemstillingen ved å sette litteraturen opp mot egen erfaring. Jeg har søkt fritt rundt i ulike databaser, og deretter valgt meg ut artikler, tidsskrifter og bøker som jeg vil bruke i min oppgave. Kvalitativ metode blir bakgrunnen for min oppgave, og ved denne metoden kan jeg undersøke fenomener som jeg vil forstå mer grundig. Dalland (2000) belyser at en kvalitativ metode er en metode hvor mening og opplevelse vil være i fokus, og ikke noe som kan tallfestes (Ibid). Jeg ser på metoden som svært aktuell for å finne ut mer om temaet og svare på problemstillingen.

4.1 Vitenskapsteori

I følge Tranøy (1986: 126) så henger begrepene vitenskap og metode nøye sammen. Det å være vitenskapelig er å være metodisk (Dalland, 2000: 70). Et kunnskapssyn innenfor vitenskapen er hermeneutikk. Hermeneutikk betyr fortolkningslære, men senere er det blitt sett på som en grunnleggende metode og knyttet til skillet mellom forklarende og forstående vitenskaper. Å fortolke meningsfulle fenomener handler hermeneutikken om, det å beskrive vilkårene for at forståelse av mening skal være mulig. En kan si at en rekke fenomener er meningsfulle, og mener da at de uttrykker en mening eller har en betydning. Det er karakteristisk for meningsfulle fenomener er at de må fortolkes for å kunne forstås. Det å tolke og forstå grunnlaget for menneskelig eksistens er det hermeneutikken handler om, og denne tilnærmingen er viktig for alle som forbereder seg til å arbeide med mennesker (Dalland, 2000).

I arbeidet med denne oppgaven blir jeg å trekke frem forskjellig teorier, tolke disse og få en forståelse for teorien. Deretter så vil jeg kunne finne en ny/annen teori og tolker denne, og tilegner meg en ny/annen forståelse. Ved å jobbe hermeneutisk med en oppgave vil en kunne stadig vokse og utvikle kunnskap. For å få en helhetlig forståelse for elever med ADHD i barneskolen må jeg kunne tenke hermeneutisk for å stadig utvikle forståelsen min. Jeg ser på det som relevant å ta i bruk vernepleierens arbeidsmodell (se vedlegg) for å kartlegge, analysere og lage mål og tiltak, ut i fra helheten rundt elever med ADHD. Vernepleierens arbeidsmodell som verktøy kan knyttes opp til hermeneutikken, og jeg

tenker det blir viktig å bruke denne metoden når en skal tilrettelegge for godt læringsmiljø for elever med ADHD.

4.2 Validitet og reliabilitet

Dalland (2000) skriver at *validitet* står for relevans og gyldighet, mens *reliabilitet* forklares som pålitelighet (Ibid). Under litteratursøk og kildekritikk vil jeg komme inn på validiteten og reliabiliteten til kilder jeg har brukt.

4.2.1 Litteratursøk

Jeg har primært valgt å bruke bøker, da jeg syns det er best. Jeg har også foretatt en del søk i Google og funnet flere relevante og aktuelle artikler. Jeg har benyttet søkebegreper som: ADHD skole, ADHD barn, ADHD tilrettelegging, læringsmiljø ADHD og vernepleier i skolen, vernepleie ADHD. Det kom opp mange ulike treff på søkene mine, jeg tok derfor en grundig vurdering, og gikk inn på det jeg så på som en sikre kilder. For eksempel ADHD Norge og artikler og tidsskrift utgitt av kunnskapsdepartementet, utdanningsdirektoratet, fellesorganisasjonen, utdanningsforskning, Totland og Skram. Jeg har brukt Google som søkemotor fordi jeg syns det er en enkel og grei søkemotor å bruke. Jeg har også brukt folkebiblioteket i Surnadal for å finne relevante bøker til oppgaven. Da har jeg søkt på bibliotekets database, via hjemmesiden til Surnadal folkebibliotek, med søkeord: ADHD. Jeg har gjort en grundig vurdering av litteraturen jeg fant, ved å sjekke kilden godt. Jeg har også sett på om litteraturen kunne belyse problemstillingen min, og tatt en vurdering på om jeg syns kildene er pålitelige å bruke i oppgaven. Jeg syns kildene jeg har valgt virker pålitelige selv, men har også valgt å luke ut noen kilder som jeg anså som lite sikker. Har valgt å bruke en del bøker og artikler, og har sjekket påliteligheten til internettkilder nøye. Jeg har kjøpt en del bøker, og lånt noen fra bibliotek og familie. Jeg syns det var ganske lett å finne litteratur til temaet og problemstillingen som jeg har valgt. Det som ble utfordringen var å sortere hva som var relevant og valid. I tillegg til bøker og artikler så har jeg sett i litteraturlisten til forskjellige masteroppgaver og bacheloroppgaver for inspirasjon og tips til litteratur. Bøker jeg for det meste har brukt er skrevet av Lisbeth Rønhovde, Roar Engh, Kirsten Skram, Uta Bastian og Åse Egge, Mariann Youmans og Terje Overland.

4.2.2 Kildekritikk

Kildekritikk betyr å vurdere og karakterisere den litteraturen som er benyttet, det gjelder også andre kilder som benyttes i oppgaven. En skal se på gyldigheten litteraturen har når det gjelder å belyse problemstillingen. Kildekritikken skal kunne vise at en er i stand til å forholde seg kritisk til det kildematerialet som blir brukt i en oppgave (Dalland, 2000).

Det har vært litt utfordrende å velge ut den litteraturen som er mest relevant, når det er så mye å velge i. Jeg har måttet tatt kritiske vurderinger på hvor relevante kildene er, og om de er til å stole på. Jeg har sjekket anmeldelser på bøkene jeg har tatt i bruk for å få en referanse på om bøkene er pålitelige nok. Ut i fra anmeldelsene er bøkene og artiklene jeg har brukt pålitelige kilder, og de har fått gode anmeldelser. Rønhovde er spesialpedagog, og både Engh og Rønhovde har lang erfaring rundt temaet. Kirsten Skram sin artikkel er utgitt av Statped, og både Statped i seg selv og Kirsten Skram som fagperson ser jeg på som pålitelig. Velger å stole på at det som står i artikkelen er pålitelig nok til at jeg kan ta det i bruk i oppgaven. Fellesorganisasjonen, utdanningsdirektoratet, utdanningsforskning og kunnskapsdepartementet anser jeg også som sikre kilder å bruk i oppgaven.

Forskningsartiklene jeg har funnet ser jeg også på som pålitelige og trygge å bruke, jeg har blant annet brukt litteratur fra skoleforskere som Thomas Nordahl. Jeg har også tatt i bruk litteratur fra ADHD Norge, som jeg også anser som en sikker kilde. Med tanke på validitet så har jeg brukt bøker fra forholdsvis nyere tid, mesteparten av litteratur jeg har brukt er fra 2005, og nyere.

4.3 *Bruk av litteraturen i oppgaven*

Jeg ser på litteraturen jeg har brukt som relevant i forhold til ADHD, læringsmiljø og vernepleiefaglig kompetanse i skolen. Jeg har brukt fagbøker og artikler som er relativt nye, noe som styrker validiteten. Det er mye litteratur og forskning å finne om temaet ADHD i skolen, så måtte ta en vurdering på hva jeg anså som mest pålitelig å bruke i oppgaven. Jeg har tatt utgangspunkt i teoribøker og artikler, og har både brukt pensumlitteratur og annen litteratur. Har brukt mye tid på lesing av bøker og artikler for å tilegne meg litt kunnskap om temaet før jeg skulle skrive oppgaven. Jeg har brukt litteratur fra forfattere og utgivere som er kjent innenfor temaet, som for eksempel Rønhovde, Skram og skoleforsker Thomas Nordahl.

Mine funn kan oppsummeres ved at det er mange faktorer som er viktige for et godt læringsmiljø for barn med ADHD, og at vernepleiefaglig kompetanse kan komme til god nytte ved tilretteleggingen av læringsmiljøet.

5.0 Teorikapittel og drøfting

I dette kapitlet belyser jeg problemstillingen: ”Hvilke faktorer er viktige for et godt læringsmiljø for barn med ADHD?” og underproblemstillingen: ”*Hvordan kan vernepleiefaglig kompetanse være viktig i tilretteleggingen av læringsmiljøet?*”, ved hjelp av teori og drøfting. Først starter jeg med å ta for meg litt om læringsmiljø og ADHD, videre tar jeg for meg de ulike faktorene, før jeg til slutt avslutter med hvordan den vernepleiefaglige kompetansen kan være viktig i tilretteleggingen av læringsmiljøet.

5.1 Læringsmiljø og ADHD

Opplæringslova slår fast at alle elever har rett til et godt miljø på skolen, og Utdanningsdirektoratet (2011) belyser at det er fem forhold som er grunnleggende når en arbeider med å utvikle og opprettholde gode læringsmiljø:

- Undervisningspersonellens evne til å lede klasser og undervisningsforløp
- Evne til å utvikle positive relasjoner med hver enkelt elev
- Positive relasjoner og kultur for læring blant elevene
- God ledelse, organisasjon og kultur for læring på skolen
- Samarbeid mellom skole og hjem

Alle de nevnte er forhold som utdanningsdirektoratet fremhever er viktig i forhold til et godt læringsmiljø. Hvordan den enkelte elev opplever forholdene i læringsmiljøet sitt har betydning for faglig og sosial utvikling. Elevene kan oppleve læringsmiljøet nokså forskjellig, det er derfor hver enkelt elevs opplevelse må tas på alvor

(Utdanningsdirektoratet A, 2011). Nordahl (2005) forteller at læringsmiljøet er alt på en skole, bortsett fra undervisningen. Skolen består av to verdener, en undervisningsverden og en elevverden, og begge deler må fungere om elevene skal få gode resultater.

Læringsmiljøet er sett på som viktig for å kunne forklare de faglige prestasjonene elevene viser. Selve undervisningen og elevenes prestasjoner er både et resultat av og har innflytelse på et godt læringsmiljø. Et godt læringsmiljø vil kunne bidra til gode skolefaglige prestasjoner, og elever som er motiverte og velfungerende vil også bidra til et godt læringsmiljø. Et læringsmiljø er noe en skaper sammen, og kan ikke bevilges over et skolebudsjett. Nordahl trekker frem noen faktorer som han anser som viktige for et godt

læringsmiljø: struktur, det å ha venner, lærere som er gode ledere, og samarbeid mellom skole og hjem (Nordahl, 2005).

Bastian og Egge (2013) forteller at på barnetrinnet kan en ofte høre kommentarer som ”eleven som ikke klarer å sitte stille”, ”eleven som ikke vil konsentrere seg” og ”eleven som ødelegger for hele klassen” om barn som lærere strever med. Det å ha en ADHD diagnose innebærer å ha vansker med oppmerksomhet, hyperaktivitet og manglende impuls kontroll. Men det er viktig å huske at disse barna også har mange sterke sider. Barn med ADHD kan vise stor iverkdom, kreativitet, begeistringsevne og hjelpsomhet. De har også ofte en utpreget fantasi, er nysgjerrige, genuint interesserte, ærlige, blide og har et stort hjerte for både mennesker og dyr. Barn med ADHD frykter ikke utfordrende situasjoner, og leter stadig etter nye opplevelser og utfordringer (Bastian og Egge, 2013). Ut i fra det teorien belyser så er det mange sterke sider hos barn med ADHD, som en kan se på som gode ressurser, og kan dra nytte av i læringsmiljøet. Om de andre elevene i klassen får erfart de sterke sidene som barn med ADHD har, og se at de har mye å bidra med i et klassemiljø, så tenker jeg også at de negativt ladede kommentarene vil reduseres.

Bastian og Egge (2013) forteller videre at barn med ADHD er lite glad i monotont arbeid, og ting de ikke er interessert i. Om de får rom for sine ideer og aktiviteter og opplever mestring med det de holder på med, vil de trives godt med det de gjør. Når det er noe de brenner for kan de være helt våkne og fullstendig til stede. Tar da inn tilgjengelig informasjon med alle sanser. En utfordring for disse elevene er at de kan trenge hjelp til å komme i gang, og begynne på oppgaver. I forbindelse med gruppearbeid trenger disse elevene å ha noe konkret å gjøre, og helst noe barnet er god på. På denne måten får en vist ovenfor andre at en kan mestre. Det kan være utfordrende å holde på med det samme over lang tid, og de vil derfor trenge pauser. Det blir da viktig at disse barna har voksne rundt som forstår at de kan trenge pauser, og til å kunne snakke med den voksne om dette. Det at de sitter tett sammen med andre kan føre til at de lett blir forstyrret. Elever med ADHD trenger et sted der de blir forstyrret så lite som mulig, samtidig som den voksne kan se eleven og ofte komme bort. Tydelige beskjeder og at noen passer på hva en gjør, er noe det vil være behov for. Barn med ADHD trenger mange repetisjoner av beskjeder, og det kan være fint om foreldre får beskjedene også, slik at de kan bli påminnet om ting hjemmefra også. Beskjedene bør bestå av korte setninger, og én beskjed om gangen. Den voksne må være tydelig på hva en mener, og det er viktig å finne ut hva elever med ADHD mestrer,

og lar de holde mye på med dette. Det er også viktig å være klar over at ADHD kan medføre tilleggsvansker som ulike lærevansker, for eksempel vansker med lesing, skriving og å lære seg matematikk (Bastian og Egge, 2013).

I og med at hva som er godt læringsmiljø oppleves forskjellig blant elevene, så vil det være viktig å kartlegge, og finne ut av hva som anses som godt læringsmiljø for den enkelte. Jeg tenker at det må bli enighet om å utvikle et læringsmiljø som oppleves som godt både for barn med ADHD, men også de uten denne diagnosen. Om man sammen blir enige om et læringsmiljø som fungerer for begge parter så vil nok dette også gi følelsen av inkludering, og vil oppleves mindre stigmatiserende. Men uansett hvordan en ønsker å tilrettelegge læringsmiljøet så er det spesielle behov som må tas hensyn til i forhold til elever med ADHD. Det med å ha struktur er en faktor som er viktig for læringsmiljøet for de med ADHD, men jeg tenker også at alle elever i en klasse vil dra nytte av at det er en hvis struktur i skolehverdagen. Jeg tenker også at det er viktig å ta tak i barnets sterke sider, og fokusere på dette når det skal tilrettelegges for godt læringsmiljø, dette for å også kunne påvirke motivasjonsfaktoren.

5.2 Faktorer

5.2.1 Struktur og forutsigbarhet

Struktur og forutsigbarhet er faktorer som blir mye omtalt som viktige for læringsmiljøet, og for å skape trygghet så er det nødvendig med fasthet og struktur. I følge Rønhovde (2011) så må barnet vite når ting skal skje, hvor det skal være, hvilke personer barnet skal være sammen med, og må også vite hvilken aktivitet/hva som skal skje (Ibid). I følge Skram (2010) så er barn med ADHD en gruppe som ofte får et negativt fokus. De oppleves som urolige, umotiverte og forstyrre undervisningen. ADHD kjennetegnes ved symptomer som forårsaker læringsproblemer på grunn av impulsivitet, oppmerksomhetssvikt, svikt i kontrollfunksjoner og manglende utholdenhet. Aktiviteter som ikke er lystbetonte for de kan ofte føre til motivasjonsproblemer. Elever med ADHD trenger variasjon i hverdagen, samtidig som de er avhengige av struktur og forutsigbarhet. Disse elevene trenger personer rundt seg som forstår deres atferd, og som leter etter sterke sider ved eleven i stedet for å fokusere på det som ikke fungerer. Det å ha god struktur er viktig for å skape et godt læringsmiljø. Men det er da viktig at elevene forstår strukturen, om den skal være god. En må forstå hva ulike situasjoner krever, og hva en selv kan forvente. Det kan ofte være lurt å lage planer rundt hva eleven skal gjøre, hvor det skal gjøres, hvem en skal jobbe sammen med, og hvor lenge en skal jobbe. Hvor detaljert planene bør være avhenger av den enkelte elevs forutsetninger. En av hensiktene med struktur i undervisning er å hjelpe eleven til å gjøre så få feilvalg som mulig, og dette oppnås best ved forutsigbar læreratferd, tydelig kommunikasjon, struktur i tid og materiell og gjennom sekvensering av oppgaver (Skram, 2010). Jeg tror at struktur og forutsigbarhet er en av de viktigste faktorene for at barn med ADHD skal oppleve et godt læringsmiljø. Det at elever med ADHD får tidlig hjelp og oppfølging av strategier allerede på barneskolen er nok vesentlig for videre utvikling. Strategiene må videreføres på en slik måte at eleven da kan benytte seg av de på egenhånd, på denne måten vil barnet også bli mer selvstendig. Det å ha ukeplaner/dagsplaner å forholde seg til for eksempel, ville nok vært et godt tiltak. Det å lage en oversikt over skoledagen, og latt det vært til alle elever, slik at de med ADHD ikke hadde skilt seg, ut ville nok vært en god løsning for å skape struktur. På denne måten blir alle likestilt og barn med ADHD kan føle seg inkludert. Det vil nok også kunne gjøre elever med ADHD mer selvstendig om de har en plan for dagen å forholde seg til, da trenger de ikke spørre heletiden om hva som skal skje. Jeg tror nok at alle elever ville hatt nytte av en slags plakat over dagen på barnetrinnet. Når jeg var ute i skolepraksis var jeg i 5. klasse, og der brukte

læreren å skrive opp hva som skulle skje utover dagen på tavla. Og dette opplevdes nok som veldig nyttig, for de dagene det ble glemt å gjøre dette fra starten av dagen, ble læreren påminnet om å skrive om dagsplan ganske fort.

Arnesen m.fl. (2012) fremhever at for elever med ADHD må regler og beskjeder være tydelige, og uten for mange ord. Ofte er det behov for at muntlige beskjeder støttes av skrift, bilder eller andre former for konkretiseringer. Det vil også være behov for at beskjeder gjentas i løpet av dagen. For mange elever med ADHD vil ”overganger” være spesielt problematiske. Og ved overganger menes for eksempel skifte av aktivitet i en time, skifte av lærer osv. Det å lage en liste over dagens plan kan være hensiktsmessig for elever med ADHD (Arnesen m.fl. 2012). Engh (2014) belyser at elever med ADHD har behov for rutiner og forutsigbarhet, derfor vil de trenge struktur i skolehverdagen. Det er behov for ressurser rundt disse elevene som er i stand til å skape struktur, en forutsigbar ytre struktur som kan forebygge uro, og hjelpe disse elevene til å utvikle sin egen, indre struktur. For å skape struktur og forutsigbarhet i skolen så kan en for eksempel lage skriftlige huskelister, slik at de kan gå tilbake og sjekke hva de skal gjøre når det er glemt. Det at elever med ADHD får kjennskap på forhånd om hva som skal gjøres, og hva som skal læres vil kunne være viktig. Ofte har disse elevene behov for repetisjon, vennlig ledelse, men også grenser. Om lærere har tilgang på ekstra ressurser, så blir det den ekstra ressursen sin viktigste oppgave å hjelpe til med akkurat dette. For eksempel en vernepleier. Det vil være viktig å ha en forutsigbar plan som mulig, og faste regler er blant annet med på å skape struktur. Disse reglene bør kanskje først og fremst gjelde alle for å unngå stigmatisering, men det kan også være individuelle avtaler som er inngått mellom enkelte elever og lærer. Det er da ofte lurt at reglene/avtalene er nedskrevet og synlig, ved at de for eksempel henges opp som et oppslag på veggen, men kan også limes en miniutgave på elevens pult. Store forandringer og uforberedte forandringer er ofte vanskelig å takle for barn med ADHD, og kan føre til at de blir forvirret og utrygg, da det blir vanskelig å følge med på hva som skjer. Om det er mulig så er det en fordel om en kan forberede eleven på at det kommer til å skje brudd i innarbeidede rutiner, og dette kan ofte være nok til å forebygge uro. Det å ha faste og fornuftige regler er med på å skape trygghet og forutsigbarhet (Engh, 2014).

Jeg tror nok det at god struktur og forutsigbarhet vil kunne fremme læring og trivsel på skolen. Og en blir nødt til å finne måter for at skolehverdagen for elever med ADHD er

strukturert og læringsmiljøet er godt. Ved å ha en vernepleier i skolen som elever med ADHD kan forholde seg til, så får de også en person som vil være der over lengre tid, og som vi være der som støtte for akkurat den eleven. Vernepleieren vil kunne være der for å få oppmerksomheten på skolearbeidet, og være en tilgjengelig pådriver og hjelpe eleven dersom noe skolearbeid oppleves som overveldende. Jeg tenker det vil kunne være nødvendig å sette opp mål for elever med ADHD, målene kan gjelde for en dag eller strekke seg over lengre tid. Men på denne måten så vil barnet lære å strukturere arbeidet litt selv også, for å oppnå målene, og vil da oppleve mestring ved å nå målene som er satt. Noe som igjen vil kunne gi motivasjon for videre arbeid. Jeg tenker det er viktig å strukturere miljøet rundt eleven med ADHD på en slik måte som fungerer for den enkelte elev, og eleven selv også har vært med i utarbeidelsen. Sanne og Flaten (2012) belyser at barn med ADHD profitterer på stabilitet og forutsigbarhet, inkludert det å ha samme personer over lang tid å forholde seg til, og de samme rutinene fra dag til dag. Om noe på rutinene skal endres, bør de bli informert på forhånd. En viktig regel er at hvis noe må endres, ta én ting om gangen. En sikrer en god struktur ved å la ting skje på faste tider av dagen/uken. Elever med ADHD trenger gjerne hjelp til å huske strukturen ved å gå gjennom dagen sammen med eleven. Det er viktig å huske at stabilitet, regler, struktur, rutiner og forutsigbarhet, sammen med å bli møtt med vennlighet og oppmerksomhet, skaper trygghet for disse elevene. Dette er svært viktig både for læring og mestring (Sanne og Flaten, 2012).

5.2.2 Samarbeid mellom skole og hjem

En annen faktor som anses som viktig for å skape et godt læringsmiljø, er at det er et tett samarbeid mellom skolen og hjemmet.

Foreldrene har primæransvaret for oppfostring av sine barn. Det kan ikke overlates til skolen, men bør utøves også i samarbeid mellom skole og hjem. Skolen må i forståelse og samarbeid med hjemmene bistå i barnas utvikling, og den må trekke foreldrene med i utviklen av miljøet rundt opplæringen og i lokalsamfunnet (Utdanningsdirektoratet B, 2011: 18).

Overland (2011) forteller at sitatet i læreplanen understreker hvor sterk rolle foreldrene er tildelt i det norske skoleverket, og plikten som skolen har til å drive et aktivt samarbeid

med alle foreldre. Når det gjelder å fremme gode oppvekstvilkår for barn og unge så er hjem og skole gjensidig avhengig av hverandre, og har en felles oppgave i forhold til barnas læring og utvikling. Samarbeid mellom skole og hjem finnes også der det ikke er direkte kontakt mellom skole og hjem, et eksempel på slikt indirekte eller skjult samarbeid er at foreldrene hjelper barna med leksene (Overland, 2011). Foreldre er en viktig ressurs, så et samarbeid med hjemmet vil være nødvendig. Det er gjerne foreldrene som kjenner eleven best, og som kan gi gode råd om hvordan ulike situasjoner bør takles. I følge Overland (2011) så skal et samarbeid mellom skole og hjem ha et felles mål, og det er å bidra til den enkelte elevs faglige, sosiale og personlige utvikling (Ibid). Om foreldrene opplever at de blir inkludert, vil det være positivt for samarbeidet. Det er viktig at det er åpenhet omkring diagnosen og et tett samarbeid er helt nødvendig (ADHD Norge). Når jeg var ute i praksis så fikk jeg bli med på et møte mellom skolen og moren til en elev med ADHD, der ble det blant annet snakket om elevens fungering og utvikling på skolen. Moren la også frem hvordan hun opplevde leksesituasjonen hjemme. Etter møtet så spurte jeg moren om jeg fikk stille henne noen spørsmål om samarbeidet med skolen, og det var greit. Hun la frem at hun var glad for at hun hadde muligheten til å ha et så tett samarbeid med skolen rundt barnet sitt, og at begge partene var flinke på å informere hverandre. Hun fortalte videre at hun følte at både hun og barnet ble verdsatt og ivaretatt, og at det gjorde godt for henne, men også for barnet selv.

Skram (2010) belyser at for å skape et helhetlig læringsmiljø for elever med ADHD, må det legges til rette for et ekstra tett samarbeid mellom skolen og hjemmet. Det må legges opp til faste rutiner rundt det med informasjon og møter. I møtene så skal elevens situasjon diskuteres, uten at det nødvendigvis handler om problemer. Ofte så sliter mange foreldre med dårlig selvfølelse når det gjelder oppdragelsen, fordi omgivelsene ofte har en negativ fokusering på barnet (Skram, 2010). Lærerne må ofte ha kontakt med mange foreldre, en vernepleier kan bistå på dette området ved at vernepleieren kan ha ansvar for enkelte elever, og i dette tilfellet barn med ADHD. For å lettere kunne opprettholde en jevn kontakt med foreldre så tror jeg at en slags kontaktbok ville vært et godt tiltak. På denne måten så kan en ha daglig kontakt med foreldre uten å nødvendigvis kalle inn til møter hver gang informasjon ska gis. Ved å bruke en kontaktbok mellom skolen og hjemmet så kan barnet selv også føle at det blir godt fulgt opp, og foreldrene kan føle at både de og barnet blir ivaretatt. En vernepleier kan for eksempel stå for ansvaret for en eventuell kontaktbok, og både positive og problematiske hendelser/beskjeder kan dokumenteres. Jeg

tenker det er viktig å vektlegge det positive rundt eleven, da vi ønsker å fokusere på det gode i eleven. Foreldrene vil kunne få et innsyn i helheten rundt barnet, og det vil etter min mening kunne være til god hjelp for å ha jevn kontakt med hjemmet. Ved å bruke kontaktbok vil foreldre hele tiden kunne få all nødvendig informasjon, og barnet selv trenger heller ikke huske alle beskjeder som blir gitt muntlig i løpet av en skoledag. I følge Rønhovde (2011) så vil invitasjon til samarbeid og meldinger om hva barnet har gjort bra, være kilder til å få et godt forhold til hjemmet, og dermed et bra utgangspunkt for barnet. En kan for eksempel benytte seg av en loggbok hvor ulike meldinger formidles til foreldre, og vektlegg spesielt positive meldinger (Ibid). Jeg er enig i det Rønhovde belyser om at en må vektlegge positive meldinger i en slik kontaktbok, og at det er nok best å ta opp problematiske hendelser/beskjeder over telefon eller i et møte med foreldrene.

Rønhovde (2011) belyser at å ha foreldre som medspillere og samarbeidspartnere er viktig. Foreldrene er som regel eksperter på barnet sitt, og hvilke strategier som fungerer. Positiv og tillitsfull innstilling fra foreldre sannsynliggjør en tilsvarende innstilling hos barnet. Det at foreldrene blir møtt positivt og støttende vil nok kunne føre til at de slapper mer av enn foreldre som føler mistenkeliggjøring av deres evne som oppdragere (Ibid). At det er åpenhet rundt diagnosen og vanskene vil være en forutsetning for å kunne tilrettelegge for et godt læringsmiljø for barn med ADHD (ADHD Norge). For å skape et helhetlig læringsmiljø for elever med ADHD tror jeg betydningen av samarbeidet mellom skole og hjem er stort. Det at det er samsvar mellom forventningene hjemme og på skolen vil være betydningsfullt, og vil kunne skape en oversikt og trygghet i læringsarbeidet. Jeg tenker at informasjon om hvilke tiltak som fungerer på de ulike arenaene vil være viktig å dele. Noe kan fungere godt på skolen, men ikke hjemme – og motsatt. I og med at barn med ADHD har behov for struktur, så vil nok behovet være det samme i en lekkesituasjon som i en skolesituasjon, det vil derfor være hensiktsmessig å dele erfaringer om hva som ser ut til å fungere best, og som gjør at læringen oppleves som god.

Mesteparten av tiden gjennom en skoledag tilbringes i et klasserom, derfor vil det være svært relevant å se hvilke faktorer her som kan bidra til et godt læringsmiljø for elever med ADHD. Overland (2011) belyser blant annet at trivsel er en viktig forutsetning for elevenes motivasjon for læring, og at det er en indikasjon på et positivt klassemiljø (Ibid).

Om læringsmiljøet er godt, så tenker jeg at elevene vil trives. Jeg vil nå gå inn på faktorer i klasserommet som kan bidra til et godt læringsmiljø.

5.2.3 Plassering

ADHD Norge trekker frem flere ulike faktorer i klasserommet det kan gjøres noe med for å bedre læringsmiljøet for elever med ADHD. En kan blant annet tenke på hvilke plassering eleven skal få (ADHD Norge). Det er ikke sikkert det er så lurt å plassere eleven ved vinduet, eller døra, da det kan være mange forstyrrelsesmomenter ved disse plassene. I mange tilfeller vil det kunne være best å ha pulten langt framme i klasserommet. En god plassering kan styrke oppmerksomheten om den faglige virksomheten (Engh, 2014). I følge ADHD Norge så bør en finne ut hvor det er mest hensiktsmessig at eleven sitter i klasserommet. Ved vindusrekka så kan eleven lett bli avledet av ting utenfor. Noen liker å sitte bakerst, for da har de oversikt over alle i klassen, mens noen har behov for å sitte helt foran. Noen klasserom er også overfylt med plakater, veggaviser, bokstaver og tall. Det kan være en fordel å minske dette om det er mulig, da dette kan være faktorer som lett kan avlede eleven (ADHD Norge). Som vernepleier kan en bruke vernepleierens arbeidsmodell for å kartlegge hvilken plassering som ville være best for elev med ADHD. Det er som teorien sier veldig individuelt hvilken plassering som er best, og jeg mener derfor at en grundig kartlegging ville vært lurt. Ofte sitter barn på barneskolen i grupper, dette vil mest sannsynlig være ugunstig for barn med ADHD, men dette må kartlegges før det fastslås. Jeg opplevde noen erfaringer rundt det med plassering selv, ute i skolepraksis. Snakket litt med elev med ADHD i klassen jeg var i, angående plassering, og den eleven uttrykte at det opplevdes som stressende å sitte helt foran, følte han mistet oversikten. Det som som vi fant ut fungerte best for den eleven var å sitte bakerst, ikke ut i kantene av klasserommet, men i raden på midten. Ut i fra det som kommer frem i de ulike teoriene om plassering, så kommer det frem at det er noe uenigheter om hvilken plassering som vil kunne være best for elever med ADHD. ADHD Norge trekker frem at helt foran i klasserommet kanskje vil være best, mens Engh (2014) trekker frem at å sitte bakerst kanskje vil fungere best. Det med plassering må nok vurderes i hvert enkelt tilfelle, da en vil foretrekke forskjellig. I følge Sanne og Flaten (2012) så er det er mye lettere å holde på oppmerksomheten når antallet medelever er lavt (desto flere elever, desto mer distraksjoner). La barnet sitte på et bestemt sted i klasserommet, om eleven sitter foran ved lærerens kateter for eksempel, så blir det også lettere å vie oppmerksomhet til elevens behov. Det kan være en fordel for

både barnet selv og lærere at det er en ekstra ressurs som kan ha tilsyn og bistå elever med ADHD hyppig under blant annet oppgaveløsning. Og det å rose innsatsen er like viktig som å rose prestasjonen, dette også for å påvirke motivasjonen til eleven (Sanne og Flaten, 2012). I forbindelse med skolepraksisen som jeg var i, så fikk jeg erfart at det kan være vanskelig å konsentrere seg om oppgaveløsning når det er flere elever som sitter rundt en. Jeg fikk i oppgave av kontaktlærer i en time, å følge med slik at eleven fikk gjort de oppgavene som ble utdelt. Det var flere ganger jeg gikk bort til eleven for å sette han i gang med de ulike oppgavene, men jeg passet også på å gi ros for det arbeidet som han hadde gjort. Som teorien over nevner, så vil det å gi ros kunne påvirke motivasjonen, og det fikk jeg inntrykk av at det gjorde.

5.2.4 Beskjeder

Engh (2014) skriver at elever med ADHD har ofte vansker med å følge muntlige instruksjoner, eller å komme i gang med arbeidet, da er det viktig å gi eleven tid, men forvent at beskjeder følges. Gi eleven også muligheten til å få hjelp med å komme i gang. Når det kommer til instruksjoner og beskjeder så kan det være positivt om en skriver hva som skal gjøres og hva som skal læres i løpet av timen på tavla for eksempel, dette kan være med på å gi en oversikt som skaper trygghet for eleven. Det er ikke de evnemessige forutsetningene hos barn med ADHD som er svekket, og derfor har disse også like mye muligheter til å lære som barn uten ADHD. Det krever imidlertid innsats og hjelp fra personer i omgivelsene. Det som er svekket hos elever med ADHD er deres evne til å konsentrere seg, holde fokus, til å opprettholde en læringsaktivitet over tid, og til å bli motivert til å vende tilbake til en påbegynt oppgave for å fullføre den (Engh, 2014). En vernepleier vil kunne være en god støtte for elever med ADHD, og kan være den aktuelle nærpersone som de har til rådighet. Vernepleieren i klasserommet kan bruke tid på å hjelpe eleven til å holde fokus, og gi starthjelp til eleven. I tillegg så kan det være et godt tiltak at muntlige instruksjoner også skrives opp på tavla. Eller så kan vernepleieren bistå med å skrive ned de muntlige instruksene på et ark som eleven kan ha liggende på pulten sin. En vernepleier kan sjekke at barnet med ADHD har forstått instruksjonen som blir gitt i plenum, ved å eventuelt gå rolig gjennom på nytt beskjeden sammen med eleven. Det blir viktig å fokusere på å gi en beskjed av gangen, og ha blikkontakt med eleven når beskjeder gis.

I følge Totland (2001) så er det mange som forteller at de strever med lange og kompliserte beskjeder, spesielt når det dreier seg om å høre etter, eller at oppmerksomheten deres er "et annet sted" når instruksjoner gis. Dette kan det tas hensyn til om en for eksempel deler opp informasjonen, og forsikrer seg om at barnet har fokus på det som formidles, lurt å ha øyekontakt med eleven når det gis informasjon. Det er viktig at en fokuserer på elevens sterke side, og lar eleven oppleve mestring og at ting blir fullført. I undervisningssituasjoner så er det en fordel for elever med ADHD om undervisningen ikke inneholder for lange og ensformige aktiviteter. Bryt opp og skift aktivitet før barnet blir slitent. Stasjonsundervisning kan være et godt tiltak å ta i bruk i undervisnings situasjon (Totland, 2001). På skolen jeg var i fordypningspraksis så brukte de ofte å ta i bruk stasjonsundervisning. Det virket som eleven med ADHD likte stasjonsundervisning, for da var det tilrettelagt for ulike aktiviteter, både skolerelatert og en stasjon hvor de fikk spille spill, tegne og gjøre andre ting. En slags "pause"-stasjon. En negativ erfaring som jeg hadde med dette tiltaket var at det til tider kunne oppleves som uoversiktlig. Og til tider ble det noe usikkerhet om hva som skulle gjøres på neste stasjon. Dette kunne selvfølgelig vært forbedret med å kanskje forbedret informasjonen. Måten en gir beskjeder på i en slik situasjon vil være svært viktig!

Som det kommer frem i teoriene så er det mange viktige faktorer å ta hensyn til, og som vil være viktige for et godt læringsmiljø for barn med ADHD. Det å lage en oversikt over hva som skal skje i løpet av en dag, hvem som skal undervise og i hva, er et enkelt tiltak som en kan benytte seg av både med hensyn til struktur, forutsigbarhet og beskjeder. Det nevnes også av de fleste teoriene at en slik oversikt ville være gunstig. Det med plassering er også noe som det kan være enkelt å gjøre noe med for at læringsmiljøet skal oppleves som godt. Et godt samarbeid mellom skole og hjem er også en faktor som teorier belyser som viktig, og som jeg selv har erfart fra praksis er viktig å vektlegge. Videre skal jeg nå gå mer inn på underproblemstillingen: "Hvordan kan vernepleiefaglig kompetanse være viktig i tilretteleggingen av læringsmiljøet?".

5.3 Vernepleiefaglig kompetanse ved tilrettelegging

Fellesorganisasjonen (A, 2008) skriver at vernepleiere er en etterspurt yrkesgruppe, og en økende andel arbeider innenfor skole, og da særlig knyttet til elever med ulike funksjonsvansker. Det overordnede målet for vernepleiefaglig arbeid er å bidra til at de som mottar tjenester oppnår god livskvalitet. Vernepleiere kan gi sosial støtte, veiledning og opplæring som kan være med på å bidra til blant annet økt selvbestemmelse, gjennom målrettet miljøarbeid og at vernepleiere har relasjonelle ferdigheter. Vernepleiere har også kompetanse innenfor og jobber med miljøarbeid. Målrettet miljøarbeid defineres som en systematisk tilrettelegging av fysiske, psykiske og sosiale faktorer i miljøet for å kunne oppnå bedre livskvalitet, personlig vekst og utvikling hos den enkelte tjenestemottaker (Ibid). Kort sagt så vil det si at vernepleiere tilrettelegger og systematiserer ulike faktorer i miljøet for å skape trygghet og variasjon.

I følge Netland (2010) så trenger elever med ADHD trygghet og variasjon i skolehverdagen, og derfor vil en vernepleiers kompetanse være svært relevant i arbeidet med disse elevene. Som vernepleier kan en komme inn i en klasse og bistå læreren med elever som har ADHD, og læreren kan fokusere mer på selve undervisningen (Ibid). Ut i fra det Netland forteller, så vil nok skolen og lærere ha stor nytte av å ha vernepleiefaglig kompetanse å støtte seg til når det kommer til elever som kan ha enkelte utfordringer. Jeg tenker også at om en vernepleier har som ansvar å bistå elever med ADHD så vil det oppleves som tryggende for disse barna, og at de føler de blir sett og har en hjelpende hånd tilgjengelig gjennom hele dagen. Videre skriver Netland (2010) at vernepleiere vil kunne styrke skolen ved å bidra til profesjonell mangfoldighet, i møte med mangfoldige utfordringer. Det kan oppleves litt vanskelig å finne sin rolle som vernepleier i skolen, da de ofte ikke kjenner kompetansen vår godt nok, og hvordan den kan brukes i skolen (Ibid). Jeg opplevde selv ute i praksis at jeg måtte forsvare vernepleieryrket, og forklare hvordan skolen kan dra nytte av kompetansen vår, og hva jeg kan bidra med. Etter å ha vært der i 11 uker så fikk lærerne sett at de hadde god bruk for min vernepleiefaglige kompetanse, og satte stor pris på all hjelp og forslag jeg hadde, og ville gjerne at jeg skulle være der lengre. Jeg ble også verdsatt av foreldrene til elev med ADHD, og de uttrykte at de var glad for at jeg var der. Min oppgave ble å støtte å følge opp to elever med ulike utfordringer, og den ene hadde diagnosen ADHD. Jeg gjorde mange observasjoner som jeg tok med meg inn i veiledningstimer som jeg hadde med kontaktlærer for klassen, og mange observasjoner jeg gjorde meg rundt læringsmiljøet i klasserommet var ikke kontaktlærer klar over. Vi satte

oss ned flere ganger og snakket om miljøet i klasserommet, og med mine observasjoner og kompetanse, og hennes erfaringer og kompetanse kom vi frem til flere gode løsninger for å bedre miljøet i klassen, for eksempel plasseringer av elevene.

Netland (2010) belyser at som vernepleier har en kunnskap om miljøarbeid og opplæring i selvhjelpsferdigheter og sosiale ferdigheter, ved å ha vernepleiefaglig kompetanse i skolen så vil det kunne gi enkelte elever et helhetlig og forsvarlig tilbud. Vernepleiere har pedagogiske verktøy og metoder som kan være godt egnet til kartlegging av utviklingsmuligheter. Som undervisningspersonell og miljøterapeuter har vernepleiere noe å bidra med for mange elever i skolen, og en kan se at det bare mer og mer trengs annen kompetanse i skolen enn den som allerede finnes, for å møte ulike utfordringer. Derfor vil vernepleiefaglig kompetanse være et godt supplement i skolen. For å kunne undervise elever med ulike utfordringer så kreves det kunnskaper og kompetanse innenfor pedagogikk, psykologi og miljøarbeid – og disse områdene er vernepleiere gode på (Netland, 2010). Det brede fagspekteret vi vernepleiere har, gjør at vi kan møte ulike utfordringer, også i arbeid med ADHD. Lærere er også veldig gode på pedagogikk og psykologi, men vernepleiere er i tillegg spesialister på miljøarbeid. Ved å ha et godt tverrfaglig samarbeid mellom vernepleiere og lærere, vil det kunne gi et helhetlig tjenestetilbud til mange elever. Det vil nok også oppleves som støttende og avlastende for lærerne å ha tilgang på en vernepleier i klasserommet, da det blir enklere for læreren å fokusere på de områdene som lærere er best på, å undervise, blant annet.

Utredningen ”Rett til læring” (2009) skal bidra til bedre læring for barn, unge og voksne med særskilte behov. Skole og barnehage skal være for alle, uavhengig av bakgrunn og forutsetninger. Opplæringen skal tilpasses den enkelte elevs evner og forutsetninger. Læringsmiljøet må da ta hensyn til variasjon hos de som får opplæringen. Fordi barn og unge er forskjellige, vil innholdet i opplæringen måtte tilpasses den enkelte, dette for at kvaliteten skal være den samme for alle. Derfor vil det være viktig med et godt samarbeid mellom lærere og vernepleiere for å få dette til (Kunnskapsdepartementet, 2009). For å kunne komme frem til ulike begrunnede løsningsforslag tar vi vernepleiere i bruk en arbeidsmodell for å utøve systematisk og målrettet tiltaksarbeid. Vernepleierens arbeidsmodell kan benyttes ved tilrettelegging av blant annet livsmiljø, opplæring og opptrening av for eksempel tidligere ferdigheter og behandling. Vernepleieres bruk av arbeidsmodellen innebærer en tilnærming hvor kunnskap fra ulike fagområder knyttes

sammen for å belyse behovet bedre (Fellesorganisasjonen A, 2008). I skolen så kan vi vernepleiere bruke arbeidsmodellen til å kartlegge læringsmiljøet, og finne ut hva en må ta tak i for at det skal oppleves som godt for den enkelte elev. Og god kartlegging er viktig, men kanskje ikke så enkelt for lærerne, da det kan bli mange elever for en person å fokusere på. Kartlegging på både individ og gruppenivå vil være relevant for å få tak i faktorer som kan virke positivt på læringsmiljøet. I min fordypningspraksis tok jeg i bruk vernepleierens arbeidsmodell for å komme frem til et tiltak som skulle dempe uro i klasserommet. Tiltaket ble et belønningssystem i form av et dataspill, og gjennomføringen av det ble veldig suksessfullt. Merket tydelig forskjell på nesten alle elevene i klassen, elevene ble mye roligere og opptatt av å oppnå belønning. Det at jeg fikk dempet uroen i klasserommet tror jeg også påvirket læringsmiljøet til eleven med ADHD positivt. I evalueringen av tiltaket kom elevene med tilbakemeldinger om at de syntes det ble mer arbeidsro, og at alle oppførte seg bedre. Behovet for vernepleiefaglig kompetanse i skolen vil nok øke, og vi kan bidra med mye når det kommer til å tilrettelegge miljøet rundt, for at den enkelte skal oppleve livskvaliteten som god.

ADHD Norge fremhever at noen elever kan ha problemer med å konsentrere seg i større grupper, men dette er meget individuelt og kan variere i ulike fag. Noen vil kanskje ha nytte av å være i en liten gruppe, mens andre har kanskje behov for én- til- én-undervisning. Det er mange elever med ADHD som klarer seg bra med noe tilrettelegging i klassen, men i noen tilfeller trengs det en assistent med inn i klassen. Den ekstra ressursen kan være god å ha i forhold til å strukturere og organisere arbeidet, eller minne eleven på å sette i gang med arbeid. Det er viktig å finne frem til hva som fungerer i hvert enkelt tilfelle, og det er derfor viktig å samrå seg med foreldrene som kjenner barnet best (ADHD Norge). Fra mine erfaringer i praksis så opplevdes det å sitte sammen med andre, to og to, som svært forstyrrende for eleven med ADHD. Mistet fort konsentrasjonen på eget arbeid, og ville snakke mye med eleven som han satt ved siden av. Vernepleieren kan være den ekstra ressursen i skolen som kan hjelpe barn med ADHD å strukturere og organisere arbeidet. I følge Youmans (2008) så er det lurt å lage gode avtaler om hva som skal gjøres når, for eksempel i løpet av en skoletime (Ibid). Vernepleieren og eleven må da lage disse avtalene sammen, og får da et felles mål, og kan jobbe som et team for å nå målet. Dette tror jeg nok også vil være en motivasjonsfaktor for eleven.

Det kommer også frem i teori at det kreves mye oppfølging, både i skolesituasjon med overganger og pauser. Derfor vil det være svært nyttig om vernepleiere og lærere jobber sammen. Vi har ulik kompetanse som sammen vil kunne bidra til at opplæringen blir godt nok tilpasset for elever med ADHD. Det at læreren har noen å støtte seg til ser jeg også på som positivt, da det kan være krevende å ha ansvar for en hel klasse, og med elever som har diagnosen ADHD. Det å diskutere profesjonene i mellom om episoder, strategier og erfaringer vil være nødvendig for å kunne legge til rette for at læringsmiljøet skal oppleves som godt for barn med diagnosen ADHD.

6.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg forsøkt å se på hvilke faktorer som er viktige for et godt læringsmiljø for barn med ADHD. Gjennom å fordype meg i teori så har jeg kommet frem til noen viktige faktorer som påvirker læringsmiljøet: forutsigbarhet og struktur, samarbeidet mellom skole og hjem, plassering og beskjeder. I tillegg har jeg fordypet meg i hvordan vernepleiefaglig kompetanse kan bidra i skolen for å tilrettelegge læringsmiljøet. Jeg har sett at det er mange faktorer som er av betydning for læringsmiljøet, og at vernepleieren kan bidra med mye i arbeidet med å tilrettelegge for godt læringsmiljø. Ved at vernepleiere kan bruke vernepleierens arbeidsmodell så vil en kunne få kartlagt godt situasjonen rundt elever med ADHD, og komme frem til aktuelle tiltak ut i fra kartlegging.

Barn med ADHD kan så absolutt fungere godt på skolen, så lenge læringsmiljøet er lagt til rette for det. Jeg har fått erfart gjennom praksis og i arbeidet med bacheloroppgaven at læringsmiljøet kan tilrettelegges på mange forskjellige måter, for at elever med ADHD skal få fungere best mulig i skolehverdagen. Som vernepleier så tenker jeg at det først jeg ville gjort er å kartlegge den enkelte elev, for å finne ut hvilke faktorer av læringsmiljøet jeg kan tilrettelegge for å fremme elevens sterke sider og læringsmuligheter. Det kommer tydelig frem at faktorer som struktur og forutsigbarhet er spesielt viktig for at læringsmiljøet skal oppleves som godt for barn med ADHD. Det er selvfølgelig ønskelig at elever med ADHD også skal få delta i klassefelleskapet og fungere godt innenfor det, i stedet for å bli tatt ut og inn på eget rom. Jeg tenker at med god nok tilpasset opplæring, ut i fra elevens forutsetninger og ressurser, så kan elever med ADHD fungere godt i klasserommet med de andre elevene - dersom de er tatt hensyn til de ulike faktorene ved læringsmiljøet.

Ut i fra min problemstilling: *"Hvilke faktorer er viktige for et godt læringsmiljø for barn med ADHD?"*, så kom jeg frem til ut i fra teori, at faktorer som struktur, forutsigbarhet, samarbeid mellom skole og hjem, plassering og beskjeder, er faktorer som er mye omtalt når en skal tilrettelegge for barn med ADHD, og at de absolutt vil være viktige å fokusere på. Når det kommer til min underproblemstilling: *"Hvordan kan vernepleiefaglig kompetanse være viktig i tilretteleggingen av læringsmiljøet?"*. Så kom jeg frem til at det er mye en vernepleier kan bidra med i tilretteleggingsarbeidet, og at skolen vil kunne ha god nytte av vår kompetanse innennfor ulike områder. Men jeg må fremheve at det er vanskelig å skulle konkludere med noe det ikke fins noen fasit på. Og det jeg har kommet

frem til, er at det vil være individavhengig hvordan hver enkelt elev bør få tilrettelagt læringsmiljøet, og hvilke faktorer som vil være viktige for at læringsmiljøet skal oppleves som godt.

Jeg føler jeg at arbeidet med denne bacheloroppgaven har vært nyttig og givende, og har lært mye om et tema som jeg synes er spennende. Videre når det kommer til læringsprosessen så synes jeg den har vært god, og har fått en mye større forståelse av temaet enn jeg hadde i begynnelsen av arbeidet med oppgaven. Jeg har lært mye mer om selve diagnosen ADHD, og hvilke faktorer som kan være med å påvirke læringsmiljøet slik at det oppleves som godt for elever med ADHD. Har også tilegnet meg kunnskap om hvordan jeg som vernepleier kan bidra til at elever med ADHD skal få et godt læringsmiljø. Alt i alt så er jeg fornøyd med mitt arbeid, og det at jeg har fått mer kunnskap og større forståelse om temaet, vil nok si at jeg har hatt et godt utbytte av arbeidet med bacheloroppgaven.

Litteraturliste

ADHD Norge. *Tilrettelegging for elever med ADHD i skolen. En guide til lærere i grunnskolen og videregående skole.*

http://adhdnorge.no/content/uploads/2016/03/laererguiden_adresse.pdf (Lest 02.05.2016).

ADHD Norge, A (2016). *ADHD og ungdom.* <http://adhdnorge.no/ungdom/adhd-og-ungdom/> (Lest 06.05.2016).

ADHD Norge, B (2016). *Hva er ADHD?* <http://adhdnorge.no/voksen/hva-er-adhd/> (Lest 05.05.2016).

Arnesen, Peter, Gidske Kvilhaug, Bjørgulv Høigaard og Kirsten Skram (2012). *AD/HD – tiltaksprinsipper (Utdyping)*. Statped.

<http://www.statped.no/globalassets/fagomrader/adhd/adhd--tiltaksprinsipper-utdypning.pdf> (Lest 14.05.2016).

Bastian, Uta og Åse Egge (2013). *Barn med ADHD*. Oslo: Kommuneforlaget.

Dalland, Olav (2000). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

DeGrandpre, R. J (1998). *Ritalin Nation. Rapid-fire culture and the transformation of human consciousness*. New York: W.W.Norton.

Diller, L (1998). *Running on Ritalin: A physician reflects on children, society, and performance in a pill*. New York: Bantam Books.

Engh, Roar (2014). *Barn og unge med ADHD i skolen*. Latvia: Cappelen Damm Akademisk.

Fellesorganisasjonen, A (2008). *Om vernepleieryrket*. Oslo.

https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/_Om%20Overnepleieryrket__A5.pdf (Lest 15.05.2016).

Fellesorganisasjonen, B (2008). *Barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere: I skole, barnehage og SFO*. Oslo.

https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Skolebro_sjyre_net.pdf (Lest 13.05.2016).

Forfatter anonym (2005). *ADHD*. <http://www.daria.no/skole/?tekst=5505> (Lest 12.05.2016).

Kunnskapsdepartementet (2006-2007). ... *og ingen sto igjen – Tidlig innsats for livslang læring*. St. Meld. Nr. 16 (2006-2007). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-16-2006-2007-/id441395/?q=&ch=1> (Lest 14.05.2016).

Kunnskapsdepartementet (2009). *Rett til læring*. NOU 2009: 18
https://www.regjeringen.no/contentassets/45e9a9eca3a447f39451d1abfb4053cf/no/pdfs/no_u200920090018000dddpdfs.pdf (Lest 13.05.2016).

Larsen, Ib Hedegaard (2009). *Barnet bag diagnosen*. Danmark: Dafolo A/S.

Linde, Sølvi og Inger Nordlund (2011). *Innføring i profesjonelt miljøarbeid: Systematikk, kvalitet og dokumentasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Netland, Silje (2010). *Vernepleieren i skolen: Miljøarbeidets plass i tilrettelagt undervisning*. Oslo: Fellesorganisasjonen.
<https://www.fo.no/getfile.php/06%20Profesjonene/Vernepleierne/Vernepleierboka%202010/06%20Vernepleierboka.pdf> (Lest 10.05.2016).

Nordahl, Thomas (2005). *Læringsmiljø og pedagogisk analyse: En beskrivelse og evaluering av LP-modellen*. NOVA rapport 19/05.
<http://www.hioa.no/About-HiOA/Centre-for-Welfare-and-Labour-Research/NOVA/Publikasjonar/Rapporter/2005/Laeringsmiljoe-og-pedagogisk-analyse>
(Lest 20.05.2016).

Opplæringslova (2015). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa*. Kunnskapsdepartementet. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61?q=opplæringsloven> (Lest 02.05.2016).

Overland, Terje (2011). *Skolen og de utfordrende elevene: Om forebygging og reduksjon av problematferd*. Bergen: Fagbokforlaget.

Rønhovde, Lisbeth Iglum (2011). *Kan de ikke bare ta seg sammen: om barn og unge med ADHD og Tourette syndrom*. Oslo: Gyldendal norske forlag.

Skau, Greta Marie (2011). *Gode fagfolk vokser: Personlig kompetanse i arbeid med mennesker*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Skram, Kirsten (2010). *Elever med AD/HD trenger lærere som kan skape oversikt og struktur i skolehverdagen*. Statped.

<http://www.statped.no/globalassets/fagomrader/adhd/adhd-ve-skram-2011-statpedskriftserie98-utfordringer-undringer.pdf> (Lest 12.05.2016).

Sanne, Bjarte og Kirsten Flaten (2012). *Pedagogiske tiltak for barn med ADHD*. Utdanningsforskning.no <http://utdanningsforskning.no/artikler/pedagogiske-tiltak-for-barn-med-adhd2/> (Lest 12.05.2016).

Totland, Kjell (2001). *Noen veiledende prinsipper ved håndtering av barn med ADHD-vansker i skolen*. <http://www.kjelltotland.com/419039539> (Lest 13.05.2016).

Tuntland, Hanne (2011). *En innføring i ADL: Teori og intervensjon*. Oslo: Høyskoleforlaget.

Utdanningsdirektoratet, A (2011). *Hva kjennetegner et godt læringsmiljø?* <http://www.udir.no/Laringsmiljo/Laringsmiljo/Viktige-faktorer-for-et-godt-laringsmiljo/> (Lest 14.05.2016).

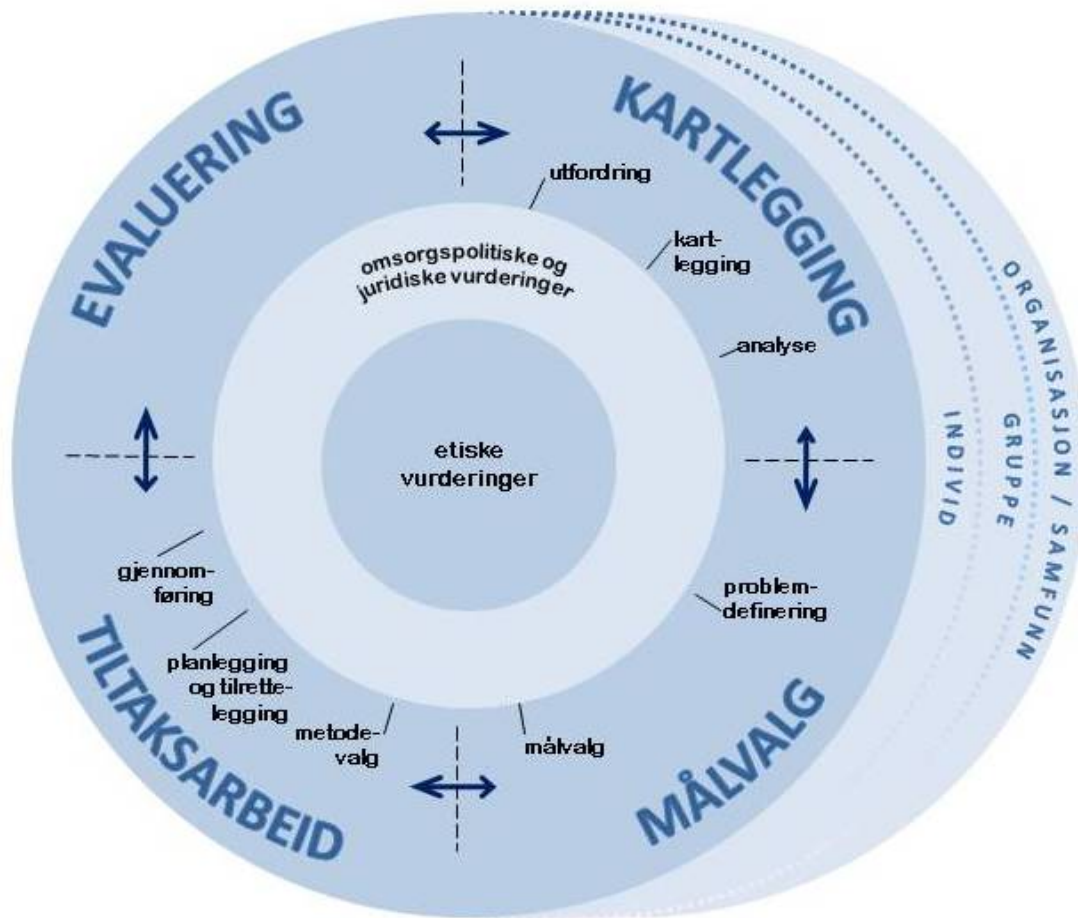
Utdanningsdirektoratet, B (2011). *Læreplan for grunnskole og vidaregående opplæring: Generell del.*

http://www.udir.no/globalassets/upload/larerplaner/generell_del/generell_del_lareplanen_b_m.pdf (Lest 13.05.2016).

Youmans, Mariann (2008). *Helt hyper?* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Zeiner, Pål (2004). ADHD – en oversikt. I *Barn og unge med ADHD*, red. Pål Zeiner, s. 18 – 23. Vollen: Tell forlag AS.

Vedlegg – Vernepleierens arbeidsmodell

Denne modellen er utarbeidet ved Høgskolen i Molde (2012), og er hentet fra fagplanen for vernepleierutdanningen.

Modellen illustrerer at vernepleierens arbeidsmåte kan forstås som en prosess, og at de ulike fasene står i et gjensidig forhold til hverandre. I alle faser må vernepleiere samarbeide med og være lydhøre overfor tjenestemottaker og pårørende. Etiske dilemmaer og avveininger, samt omsorgsideologiske og juridiske vurderinger fokuseres det på i alle faser. Utpeking av satsingsområder og påfølgende prioriteringer skal ha sammenheng med hvilke mål som er sentrale for tjenestemottaker (Fellesorganisasjonen A, 2008, s. 16).